

POMIAR POZIOMU DYWERSYFIKACJI PORTFELA I KWANTYFIKACJA WPLYWU NA WSPÓŁCZYNNIK BEZPIECZEŃSTWA FINANSOWEGO BANKU

1. POJĘCIE I PRZEKROJE DYWERSYFIKACJI

1.1. Pojęcie dywersyfikacji

Najogólniej rzecz ujmując, dywersyfikacja oznacza zróżnicowanie (urozmaicenie) działalności bankowej. Stanowi swojego rodzaju rozgałęzienie na różnorodne, odległe od siebie dziedziny, aby straty poniesione w jednej móc wyrównywać zyskami osiągniętymi w innej dziedzinie. Najczęściej motywem dywersyfikacji portfela jest zmniejszenie ryzyka bankowego oraz potrzeby i oczekiwania klientów. O dywersyfikacji mówimy wtedy, gdy bank prowadzi działalność na różnych rynkach i oferuje różne produkty i usługi bankowe jako samodzielne przedsiębiorstwo lub w ramach grupy kapitałowej. Bank po dokonaniu analizy swojej pozycji rynkowej może podjąć działania prowadzące do przekształcenia działalności banku poprzez restrukturyzację. Motywem dywersyfikacji jest zwykle pragnienie (wsparte możliwościami finansowymi) przekroczenia ograniczeń narzuconych przez rynek. Względy finansowe przemawiają za aktywnym podejściem do kwestii zasobów pieniężnych. Kierownictwo dobrze funkcjonującego banku może i powinno reagować na zmiany rynkowe, wycofując środki pieniężne z dziedzin mniej efektywnych i angażować je tam, gdzie można liczyć na uchwycenie wiodącej pozycji na rynku oraz trwałe osiągnięcie zysków.

Dywersyfikacja portfela aktywów i pasywów banku może być wykorzystywana jako metoda obniżania ryzyka bankowego.

Poruszone kwestie są niezwykle ważne z punktu widzenia ekonomicznego, strategii banków oraz wczesnego wykrywania zagrożeń i adekwatnego im przeciwdziałania.

1.2. Przekroje dywersyfikacji

Oceny poziomu dywersyfikacji można dokonać w trzech przekrojach:

- ❖ portfel aktywów,
- ❖ wielkość oraz struktura aktywów i pasywów,
- ❖ działalność banku w konkretnych uwarunkowaniach rynkowych.

Dywersyfikacja portfela aktywów podejmowana jest przez bank w celu zmniejszenia ryzyka lub maksymalizacji zysków przy akceptowanym poziomie ryzyka.

Analizę portfela aktywów należy prowadzić ze szczególnym uwzględnieniem wielkości, struktury i płynności portfela banku. Główne pozycje aktywów decydujące o bezpieczeństwie finansowym banku obejmują w szczególności:

- ❖ dłużne papiery wartościowe uprawnione do redyskontowania w banku centralnym,
- ❖ należności od instytucji finansowych,
- ❖ należności od klientów i sektora budżetowego,
- ❖ akcje, udziały i inne papiery wartościowe.

Zdywersyfikowany portfel ma szczególne znaczenie w operacjach papierami wartościowymi. Dzięki dywersyfikacji dochody z akcji o rosnących cenach zmniejszają straty z tytułu posiadania akcji, których ceny spadają. Podobnie zróżnicowany portfel kredytowy może niwelować skutki dekonunktury zewnętrznej lub zagrożeń wynikających z niespłacenia niektórych kredytów. Na wyniki działalności banku może wpływać nadmierne obciążenie składnikami majątku trwałego, stanowiącego infrastrukturę banku oraz aktywa do zbycia.

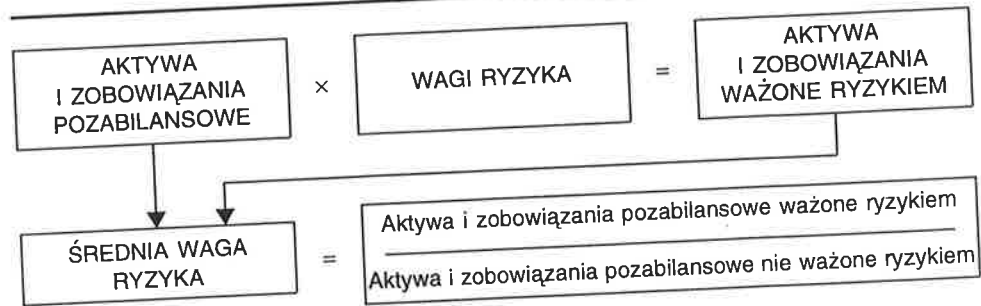
Często o możliwościach alokacji zasobów finansowych banku (funduszy własnych i obcych) decyduje wielkość i struktura pasywów. Zagadnienie to można rozpatrywać z innego punktu widzenia: najpierw określa się pożądaną (optymalną) wielkość i strukturę aktywów, a następnie poszukuje się niszy rynkowej, aby pozyskać środki pieniężne.

Podstawowe współzależności bilansowe:

Należności od instytucji finansowych	↔	Zobowiązania wobec instytucji finansowych
Należności od klientów	↔	Zobowiązania wobec klientów
Papiery wartościowe (dłużne i pozostałe)	↔	Zobowiązania z tytułu papierów wartościowych

W kolejnym etapie analizy powinniśmy uwzględnić relację:

Bezpieczny Bank

Planując dywersyfikację działalności banku, należy uwzględnić uwarunkowania makroekonomiczne takie zwłaszcza, jak koniunktura gospodarcza, efektywność i perspektywy rozwoju określonych branż, zasoby finansowe grup klientów. W kształtowaniu profilu działalności banki posiadają z jednej strony duży zakres swobody, co znajduje wyraz w realizowanej strategii, z drugiej zaś podlegają ograniczeniom wynikającym z norm ostrożnościowych.

Zbyt duża dywersyfikacja działalności banku, głównie w zakresie produktów i usług bankowych oraz zróżnicowanie bazy klientów, może powodować wysokie koszty działania oraz wpływać na obniżenie jakości obsługi.

2. MIARY I POZIOMY DYWERSYFIKACJI

2.1. Miary dywersyfikacji działalności banku

Pomiar dywersyfikacji działalności banku może dotyczyć zarówno poziomu rozproszenia bądź koncentracji aktywów i pasywów, jak i bazy klientowskiej banku. Normy ostrożnościowe określają dopuszczalne granice koncentracji kredytów, pożyczek pieniężnych i innych wierzycelności do 25% funduszy własnych banku. Jako duże koncentracje traktuje się kredyty, które stanowią powyżej 10% funduszy własnych, a łączne zaangażowanie (limit globalny) w skali banku nie może przekroczyć 800% funduszy własnych. Nie określono natomiast, choćby dla celów informacyjnych, zasad określania poziomu koncentracji depozytów. W odniesieniu do depozytów należałoby wykorzystać te same zasady klasyfikacji, które odnoszą się do koncentracji aktywów.

Dla celów analitycznych można dokonać analizy symetrycznej depozytów i kredytów.

AKTYWA	PASYWA
<ul style="list-style-type: none"> • duże kredyty powyżej 10% funduszy własnych banku • udział dużych kredytów do 800% funduszy własnych 	<ul style="list-style-type: none"> • duże depozyty powyżej 10% funduszy własnych banku • udział dużych depozytów do 800% funduszy własnych

Problemy i poglądy

Pomiar poziomu dywersyfikacji dotyczy koncentracji i istotności.

Miarą oceny dywersyfikacji może być audytorska zasada istotności. Oznacza ona skalę zmian w sytuacji majątkowej i finansowej banku odnoszoną do wartości funduszy (kapitałów) własnych. Zgodnie z tą zasadą wyodrębnia się:

- ❖ istotną wartość – 5% zmiany w stosunku do wartości kapitału,
- ❖ duże ryzyko wierzyciela – powyżej 10% w stosunku do wartości kapitału.

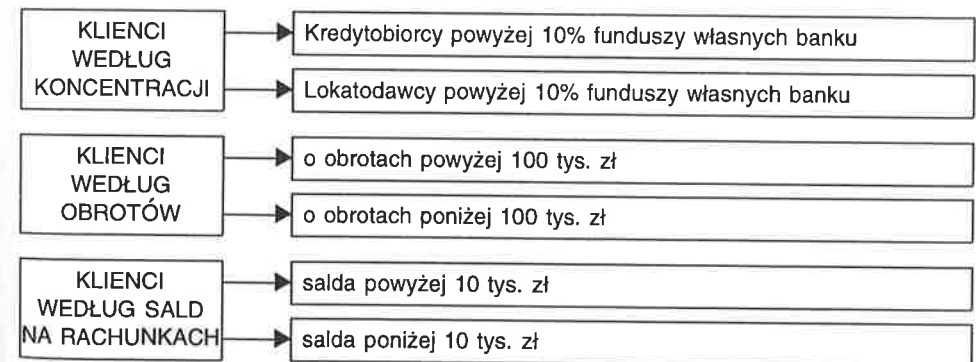
Ocena koncentracji depozytów i kredytów może być uzupełniona wskaźnikami odnośnych kwot na jednego klienta. Poza wymienionymi możliwościami analizy można określić, jaki udział w strukturze należności kredytowych stanowi grupa 10 największych klientów. Podobną analizę można przeprowadzić w odniesieniu do bazy depozytowej, obliczając udział 10 największych deponentów w strukturze pasywów banku.

2.2. Poziomy dywersyfikacji

Zróżnicowanie działalności banku można rozpatrywać w ujęciu:

- ❖ podmiotowym – wg rodzajów operacji,
- ❖ przedmiotowym – wg klientów,
- ❖ czasowym – wg terminów zapadalności/wymagalności.

Klasyfikacja podmiotowa powinna dotyczyć klientów banku z wyodrębnieniem osób prawnych (klientów instytucjonalnych) oraz osób fizycznych. Dla celów analityczno-decyzyjnych szczególnie ważne znaczenie ma segmentacja klientów z punktu widzenia obrotów i sald na rachunkach bankowych. Klienci banku powinni być analizowani z punktu widzenia obrotów lub wielkości sald na rachunkach bankowych.

Segmentacja klientów umożliwia ocenę zarówno stopnia koncentracji i rozproszenia działalności banku, jak również ocenę efektywności operacji z poszczególnymi klientami.

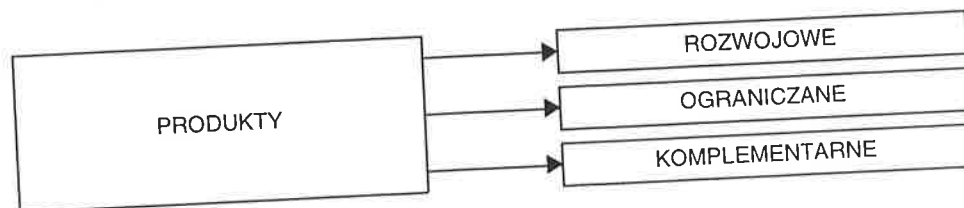
Bezpieczny Bank

Klasyfikacja przedmiotowa operacji z klientami znajduje odzwierciedlenie w bilansie banku. Na tej podstawie można określić strukturę należności i zobowiązań banku oraz ocenić współzależności poziome w bilansie, np. stopień pokrycia działalności kredytowej depozytami.

Analiza produktowa powinna uwzględniać produkty, które przynoszą np. ponad 1/3 przychodów banku. Uproszczoną analizę aktywów przychodowych banku można przeprowadzić następująco:

Aktywa	Udział % aktywów przychodowych	Udział % w przychodach
Kredyty	40	45
Papiery wartościowe	30	25
Lokaty międzybankowe	30	30
	100	100

Podobną analizę można przeprowadzić w formie rozwiniętej. Z punktu widzenia bezpieczeństwa finansowego należałoby monitorować udział należności kredytowych w strukturze bilansu. W zależności od struktury bazy depozytowej powinny być określone odpowiednie wskaźniki graniczne. Z punktu widzenia rynkowego i strategii działalności banku klasyfikacja produktów bankowych może być sporządzona w ujęciu dynamicznym.

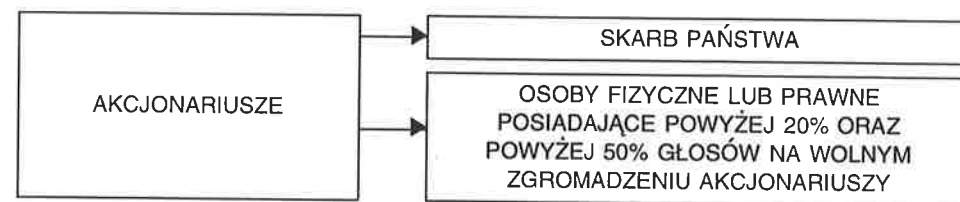
Najczęściej rozwój lub ograniczanie określonych produktów podyktowane są względami ekonomicznymi. Natomiast produkty komplementarne utrzymywane są ze względu na kompleksowość oferty banku i nie zawsze są dla banku dochodowe. Analiza produktowa może zawierać ocenę rynkową udziału poszczególnych produktów w strukturze aktywów i pasywów oraz operacji pozabilansowych.

Analiza czasowa wykorzystywana jest w ocenie płynności finansowej banku. Odpowiednie zestawienia zapadalności aktywów i wymagalności pasywów wraz z analizami uzupełniającymi, dotyczącymi oceny osadu pieniądza, umożliwiają ocenę płynności finansowej. Warto jednak podkreślić, że obecnie obowiązująca sprawozdawczość bankowa nie w pełni odzwierciedla płynność banku, do terminów zapadalności bowiem zalicza się całą kwotę należności (kryterium jest

Problemy i poglądy

termin spłaty ostatniej raty) bez uwzględnienia terminarza spłat poszczególnych rat.

Odrębnego potraktowania wymaga kwestia koncentracji kapitałów w ręku jednego akcjonariusza lub grupy osób powiązanych kapitałowo, organizacyjnie czy rodzinie. Nie ulega wątpliwości, że jednoznacznie ukształtowany akcjonariat banku ułatwia określenie strategii działalności banku. Z drugiej zaś strony rodzi wiele zagrożeń dla banku, wynikających z pokus doraźnego ingerowania w bieżącą działalność banku ze strony dominującego akcjonariusza.

Akcjonariat banku w imię dobrze pojętej równowagi decyzyjnej powinien być rozsądnie zróżnicowany. Używając stwierdzenia o rozsądnym zróżnicowaniu, brano pod uwagę z jednej strony konieczność identyfikacji i odpowiedzialności akcjonariuszy za losy banku, z drugiej zaś stworzenie odpowiednich mechanizmów instytucjonalnych i prawnych zapobiegających woluntaryzmowi w podejmowaniu decyzji. Dotyczy to w szczególności banków jako instytucji zaufania publicznego, które gospodarują powierzonymi przez klientów zasobami pieniężnymi.

3. POMIAR POZIOMU BEZPIECZEŃSTWA BANKU

3.1. Związek pomiędzy dywersyfikacją a jakością aktywów banku

Aktywa banku można podzielić na dwie grupy:

- ❖ aktywa pracujące określane jako przychodowe lub oprocentowane,
- ❖ aktywa niepracujące określane jako nieproduktywne lub niedochodowe albo nie oprocentowane.

Głównymi pozycjami aktywów pracujących są kredyty i pożyczki, papiery wartościowe i lokaty międzybankowe.

AKTYWA BANKU

Przychodowe

1) Kredyty i pożyczki dla:

Nieprzychodowe

1) Kasa

- podmiotów finansowych
podmiotów niefinansowych
sektora budżetowego
- 2) Papiery wartościowe
 - 3) Lokaty międzybankowe
 - 4) Operacje otwartego rynku z przy-
rzeniem odkupu
 - 5) Akcje (udziały) w innych podmio-
tach
 - 6) Pożyczki podporządkowane
 - 7) Jednostki uczestnictwa w otwartych
funduszach powierniczych (za-
mknięte są kwalifikowane do papie-
rów wartościowych)

- 2) Nie oprocentowane należności
w NBP (w tym rezerwy)
- 3) Dotacje dla oddziałów zagranicz-
nych
- 4) Majątek trwały (rzeczowy)
- 5) Wartości niematerialne i prawne
- 6) Aktywa do zbycia
- 7) Majątek używany na podstawie
umów najmu i dzierżawy
- 8) Konta rozliczeniowe
- 9) Konta różnych dłużników
- 10) Koszty i przychody rozliczane
w czasie

Wskaźnik aktywów pracujących w stosunku do aktywów można wyliczyć ze wzoru:

$$WA_d = \frac{A_d}{A_o}$$

WA_d – wskaźnik aktywów przychodowych
 A_d – aktywa przychodowe
 A_o – aktywa ogółem

Aktywa przychodowe banków komercyjnych w Polsce stanowią ok. 80%, a razem z należnościami zagranicznymi 88% sumy bilansowej. Pozostałe pozycje stanowiły należności zagraniczne, rozliczenia międzyokresowe i majątek trwały.

Do aktywów niepracujących należy zaliczyć w szczególności rzeczowy majątek trwały, wartości niematerialne i prawne, środki pieniężne w kasie, nie oprocentowaną rezerwę obowiązkową na rachunku w NBP oraz rozliczenia międzyokresowe.

Niektóre aktywa mogą przynosić korzyści w terminie odroczonym, np. udziały w innych podmiotach gospodarczych. Z punktu widzenia dochodowości zarząd każdego banku powinien dążyć do utrzymania możliwie wysokiego udziału aktywów dochodowych i ograniczenia do niezbędnych rozmiarów pozostałych aktywów. Na jakość aktywów banku w istotnej mierze wpływa terminowość spłaty kapitału i odsetek oraz sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużników.

3.2. Związek pomiędzy bezpieczeństwem a adekwatnością kapitałowa banku

Bank jest sumą wielu nakładających się ryzyk. Dominacja ryzyka kredytowe-
go wyznacza konieczność określenia adekwatności kapitałowej.

Kapitał banku pełni następujące funkcje:

- ❖ założycielską (wymóg minimum 5 mln ecu),
- ❖ limitowania (określone normy ostrożnościowe),
- ❖ gwarancyjne (zabezpieczająca wierzycieli i deponentów),
- ❖ finansowania (ułatwiająca pozyskiwanie kapitałów obcych),
- ❖ kompensacyjna (niwelująca ewentualne straty),
- ❖ wyznacznika podziału zysku (dywidenda).

Miarą pokrycia aktywów i zobowiązań pozabilansowych obciążonych ryzykiem jest współczynnik wypłacalności, liczony jako relacja skorygowanej sumy funduszy własnych banku do sumy aktywów i zobowiązań pozabilansowych, przeliczonych odpowiednimi wagami ryzyka.

Iloraz ten przedstawia się następująco:

Fundusze własne banku (skorygowane)

Aktywa i zobowiązania pozabilansowe wg wag ryzyka ustalonych przez NBP

Znaczenie adekwatności kapitałowej banku wynika z tego, że jest ona syntetycznym miernikiem oceny banku, a w szczególności:

- ❖ wskazuje strukturę i wolumen poszczególnych aktywów i składników poza-
bilansowych,
- ❖ umożliwia szybkie wyliczenie oraz identyfikację poziomu zaangażowania ban-
ku w poszczególne grupy aktywów ryzykownych dzięki przypisaniu wag
ryzyka i prezentacji ważonej wartości aktywów i zobowiązań pozabilansowych,
- ❖ prezentuje realną wartość aktywów dzięki ich korekcie (pomniejszeniu) o wy-
magane rezerwy celowe i umorzenia,
- ❖ wskazuje brakującą kwotę niezbędnych rezerw celowych, która odejmowana
jest od funduszy własnych brutto banku dla uwiarygodnienia faktycznej
pozycji kapitałowej instytucji,
- ❖ pozwala na dokonywanie analiz porównawczych pomiędzy bankami.

O wartości współczynnika wypłacalności decyduje wielkość, jakość i struktura aktywów i zobowiązań pozabilansowych oraz wysokość kapi-
tałów własnych banku.

Konstrukcja współczynnika wypłacalności stanowi modelowe rozwiązanie zaproponowane przez Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego.

Współzależności funduszy i ryzyka

Posługując się powyższym schematem, łatwo można ustalić wpływ funduszy własnych netto banku i jakości aktywów na współczynnik wypłacalności.

$$\text{Współczynnik wypłacalności (C)} = \frac{\text{Fundusze własne netto (A)}}{\text{Aktywa i zobowiązania pozabilansowe ważone ryzykiem (B)}}$$

$$\text{Fundusze własne (A)} = (C) \times (B)$$

$$\text{Ważone aktywa i zobowiązania pozabilansowe (B)} = \frac{(A)}{(C)}$$

- Współczynnik wypłacalności ma wiele walorów informacyjno-decyzyjnych:
- ❖ adekwatność kapitałowa ma podstawowe znaczenie dla oceny bezpieczeństwa i wiarygodności banku,
- ❖ odzwierciedla wartość podejmowanego ryzyka.

Wyższa baza kapitałowa stwarza większe możliwości działania banku. Z drugiej zaś strony wyższa baza kapitałowa może oznaczać mniejszy zwrot na kapitale w stosunku do alternatywnych możliwości lokowania pieniędzy na rynku pieniężnym i kapitałowym. Wysokie wymagania kapitałowe prowadzą często pośrednio do sanacji sektora bankowego przez podejmowanie prób zwiększenia bazy kapitałowej, przemiany restrukturyzacyjne, fuzje i przejęcia.

ADEKWATNOŚĆ KAPITAŁOWA BANKU
A ROZMIARY DZIAŁALNOŚCI

1. Informacje dodatkowe:

- Fundusze własne brutto 87,9 mln zł
- Pomniejszenia funduszy 7,3 mln zł
- Fundusze własne netto 80,6 mln zł

2. Wzory:

$$C = \frac{A}{B} \times 100 \text{ lub } B = \frac{A}{C} \times 100, \text{ albo } A = \frac{B \times C}{100}$$

gdzie:

- A – fundusze własne netto,
- B – aktywa i zobowiązania pozabilansowe ważone ryzykiem,
- C – współczynnik wypłacalności.

3. Obliczenia:

- Średnia waga ryzyka

$$\frac{370,10 \text{ mln zł}}{667,10 \text{ mln zł}} \times 100\% = 55,48\%$$

- Współczynnik wypłacalności

$$\frac{80,60 \text{ mln zł}}{370,10 \text{ mln zł}} \times 100\% = 21,78\%$$

- Rozmiary działalności (aktywa i zobowiązania pozabilansowe ważone ryzykiem) przy założeniu, że współczynnik wypłacalności wyniesie 8%, a fundusze własne nie ulegną zmianie (80,60 mln zł)

$$\frac{80,60 \text{ mln zł}}{8\%} \times 100\% = 1007,50 \text{ mln zł}$$

- Zapotrzebowanie na fundusze własne przy założeniu, że rozmiary działalności ulegną podwojeniu (370,10 mln zł \times 2 = 740,20 mln zł), a współczynnik wypłacalności wyniesie 12%

$$\frac{740,20 \text{ mln zł} \times 12\%}{100\%} = 88,82 \text{ mln zł}$$

3.3. Ocena wyników działalności banku

Obecnie coraz częściej rezultaty działalności banku odnoszone są do kosztu kapitału i tworzonej przez bank wartości. W warunkach globalizacji rynku podstawowym kryterium wyboru decydującym o alokacji kapitału jest możliwość uzyskania maksymalnej wartości z inwestycji. Do niedawna powszechnie oceniano banki według kryterium zysku czy zysku na jedną akcję. Obecnie większą uwagę zwraca się na długoterminowe tworzenie wartości.

Wartość jest tworzona tylko wtedy, gdy zdyskontowane przepływy pieniężne przekroczą wartość inwestycji.

- Przy obliczaniu tworzonej wartości banku należy uwzględnić w szczególności:
- ❖ rodzaj, wartość i ryzyko przedsięwzięcia (inwestycji),
 - ❖ przepływy pieniężne, np. dywidenda,
 - ❖ okres życia ekonomicznego przedsięwzięcia (inwestycji),
 - ❖ koszt kapitału własnego i obcego.

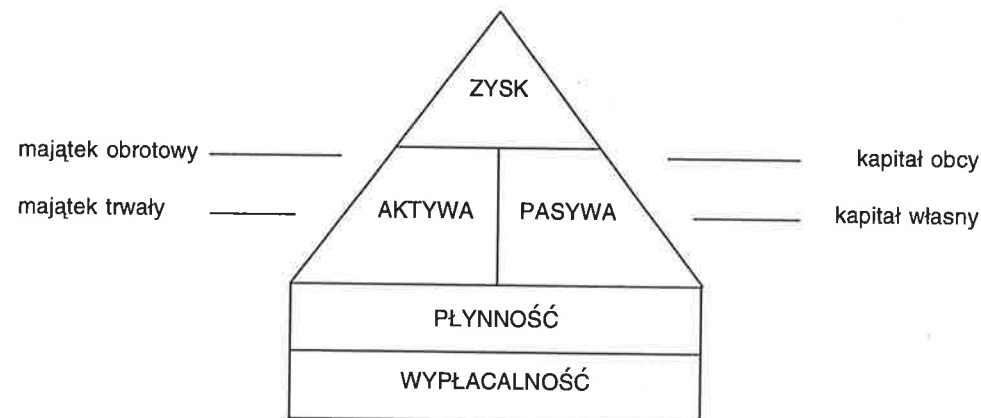
Punktem odniesienia wartości banku są przede wszystkim akcjonariusze (właściciele) i klienci.

KSZTAŁTOWANIE WARTOŚCI BANKU

W ocenie sytuacji finansowej banku należy dokonać integracji wskaźników efektywności i ryzyka. Miary efektywności i ryzyka są współzależne, ponieważ bank, chcąc osiągnąć zadowalającą stopę zwrotu z zaangażowanych środków, ponosi ryzyko finansowe związane z alokacją środków pieniężnych i funduszy własnych.

Symetryczny majątkowo-kapitałowy sposób analizy banku

Na podstawie niniejszego schematu można zestawiać odpowiednie relacje zysku do różnych kategorii majątkowych i finansowych oraz poszczególnych pozycji aktywów i pasywów.

Najczęściej stosowanymi wskaźnikami rentowności banku są:

- ❖ stopa zwrotu z aktywów ROA (Return on Assets),
- ❖ stopa zwrotu z kapitału ROE (Return on Equities).

Wskaźnik rentowności aktywów (ROA) oblicza się według wzoru:

$$ROA = \frac{\text{zysk}}{\text{średnia wielkość aktywów}}$$

Wskaźnik rentowności kapitału własnego (ROE) oblicza się według wzoru:

$$ROE = \frac{\text{zysk}}{\text{średnia wielkość kapitału własnego}}$$

Wskaźnik ROA informuje o wykorzystaniu zasobów w procesie kreowania zysku, a wskaźnik ROE o efektywności wykorzystania kapitału własnego akcjonariuszy.

Najistotniejsze znaczenie z punktu widzenia akcjonariuszy banku ma „zwrot na kapitale” (ROE), ukazujący efektywność banku z punktu widzenia właścicieli. Co więcej, miernik ten pozwala ocenić, czy bank odtwarza (utrzymuje i pomnaża) kapitały własne, które tracą wartość na skutek inflacji. Wreszcie ROE może stanowić kryterium wyboru w procesie inwestowania kapitałów, zgodnie z regułą, że w przypadku prawidłowo funkcjonującego mechanizmu alokacji kapitału przemieszcza się on w kierunku dziedzin bardziej efektywnych. Istnieją dwa zasadnicze czynniki wpływające na wielkość ROE, a mianowicie: ROA („zwrot na aktywach”) oraz EM („mnożnik kapitałowy”). Między tymi wielkościami występuje ścisła zależność funkcyjna.

$$ROE = ROA \times EM$$

gdzie: ROA – zwrot na aktywach netto
EM – mnożnik kapitałowy (dźwignia finansowa)

Wskaźnik ROA wskazuje na zdolność aktywów do kreowania zysku, mnożnik kapitałowy zaś określa stopień wykorzystania kapitałów własnych banku dla rozwoju aktywów. Ponadto, zwrot z aktywów obrazuje zdolności kadry kierowniczej (zarządczej) w efektywnym gospodarowaniu aktywami. W rozszerzonym podejściu do analizy zmian ROE można wielkość tę przedstawić jako iloczyn wpływu czterech czynników:

- ❖ stopnia zatrzymania zysku brutto (1-T),
- ❖ rentowności brutto (RB),
- ❖ efektywności aktywów (AU),
- ❖ mnożnika kapitałowego (EM).

Współzależności te można przedstawić następująco:

$$ROE = (1-T) \times RB \times AU \times EM$$

Każda z tych czterech wielkości może być interpretowana jako wpływ poszczególnych czynników na strategię finansową banku. I tak:

- (1-T) zysk netto/ zysk brutto (T – efektywna stopa podatkowa) – wielkość mierząca efektywność zarządzania podatkami (obrazująca również wpływ polityki podatkowej państwa) na wyniki ekonomiczne,
- RB rentowność brutto – stosunek zysku brutto do przychodów operacyjnych (przychodów z tytułu odsetek i przychodów prowizyjnych) – obrazuje efektywność zarządzania kosztami,
- AU assets utility – stosunek przychodów operacyjnych do aktywów ogółem – wyraża efektywność zarządzania całym portfelem aktywów,

EM equity multiplier – mnożnik kapitałowy (stosunek aktywów ogółem do kapitałów własnych) – pokazuje efektywność zarządzania kapitałem własnym.

Mnożnik dźwigni finansowej (EM) oblicza się według wzoru:

$$EM = \frac{\text{średnia wielkość aktywów}}{\text{średnia wielkość kapitału własnego}}$$

Bank o niskim wskaźniku ROA może zwiększyć wskaźnik ROE przez zastosowanie dźwigni finansowej, tj. zwiększenie wielkości aktywów w stosunku do kapitału własnego. Mnożnik kapitału (dźwigni) wskazuje, ile razy zwrot na aktywach zostaje zwielokrotniony przez zastosowanie dźwigni.

Wskaźnik ryzyka kapitałowego jest odwrotnością mnożnika dźwigni i oblicza się według wzoru:

$$WRK = \frac{\text{średnia wielkość kapitału własnego}}{\text{średnia wielkość aktywów}}$$

Wskaźnik ten określa stopień udziału kapitału własnego w finansowaniu majątku banku. Obrazuje także stopień ryzyka finansowego akceptowany przez bank.

Współczynniki operacyjne aktywów odnoszą poszczególne składniki przychodów i kosztów banku do przeciętnych aktywów w okresie obrachunkowym.

Współczynniki operacyjne aktywów pozwalają na dokonanie analizy efektywności aktywów i kosztów ważniejszych pozycji pasywów banku.

Współczynniki operacyjne kapitału służą do analizy efektywności kapitału banku i badania jego realnej wartości w warunkach inflacji.

Współczynniki operacyjne dochodu są wykorzystywane do analizy i struktury powstawania i rozdysponowania dochodów banku.

Poziom wskaźnika ROE zależy przede wszystkim od sprawności zarządzania majątkiem (aktywami) oraz sposobu finansowania zwłaszcza udziału kapitału obcego oraz jego kosztu. Bank o niskim wskaźniku ROA może zwiększyć wskaźnik ROE przez zastosowanie większej dźwigni finansowej, czyli zwiększenie wielkości aktywów do kapitału własnego.

Poszczególne wielkości i wskaźniki ulegają zmianom w zależności od koniunktury gospodarczej oraz specyfiki i warunków funkcjonowania banków. Dla ułatwienia analizy można wykorzystać niektóre wskaźniki dla celów porównawczych.

Wskaźniki postulowane, określające próg wymagalności wobec banków, powinny ukształtować się następująco:

- ❖ dźwignia finansowa średnio 15,
- ❖ zysk netto do kapitału podstawowego (ROE) nie mniejszy niż 10% powyżej inflacji,

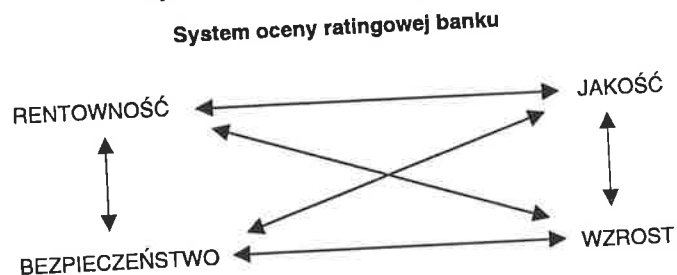
- ❖ zysk netto do aktywów (ROA) nie mniejszy niż 2,5%,
- ❖ dochód odsetkowy na aktywach pracujących nie mniejszy niż 3%,
- ❖ koszty pozaodsetkowe do aktywów pracujących nie wyższe niż 2,5%,
- ❖ udział aktywów pracujących w aktywach ogółem nie mniejszy niż 80%,
- ❖ relacja zobowiązań do należności powinna zamykać się w przedziale liczbowym od 0,7 do 1,4.

Odchylenia od przyjętych standardów bankowych, mierzonych najczęściej wynikami najlepszych banków lub średnich dla systemu bankowego, określają miejsce banku pod względem efektywności i poziomu bezpieczeństwa finansowego.

Na tle przeglądu analitycznego wskaźników można zaryzykować twierdzenie, że kluczową rolę w ocenie kondycji ekonomiczno-finansowej banków odgrywają:

- ❖ poziom bezpieczeństwa finansowego,
- ❖ zdolność do kreowania zysku,
- ❖ dynamika wzrostu,
- ❖ użyteczność i jakość produktów bankowych.

System oceny ratingowej banku

Większość podejmowanych w bankach decyzji wymaga swego rodzaju kompromisu pomiędzy zyskiem a ryzykiem. Sukces banku w ujęciu długofalowym można mierzyć przede wszystkim wartością rynkową banku.

W ocenie całościowej (ilościowej i jakościowej) banku wykorzystuje się metodę ratingu. Pod pojęciem ratingu należy rozumieć ocenę wiarygodności kredytowej wystawioną przez agencję ratingową, czyli instytucję wyspecjalizowaną w analizach gospodarczych pod kątem oceny jakości zadłużenia i zdolności kredytowej. Rating finansowy jest syntetycznym wskaźnikiem określającym stopień zaufania do danego banku. Największymi i najbardziej znanymi agencjami ratingowymi w świecie są amerykańskie prywatne agencje: Standard & Poors i Moodys

Investors Service, będące jednocześnie najstarszymi instytucjami tego typu. Dlatego też kryteria oceny i sposób klasyfikacji do poszczególnych klas ryzyka, stosowany przez liczące się agencje ratingowe, zbliżony jest do systemu tych dwóch agencji. Stosowana obecnie skala ocen bazuje na systemie liter i symboli dodatkowych (cyfr i znaków plus oraz minus), gdzie AAA oznacza ocenę najwyższą. Rating bankowy umożliwia ocenę bezpieczeństwa powierzonych bankowi depozytów, prowadzonych przez bank emisji i jego udziałów. Do czynników ilościowych należą: wypłacalność, struktura kapitałów, rentowność, adekwatność rezerw i koszty. Czynniki jakościowe to: marketing i dystrybucja produktów bankowych, udział w rynku i tendencje rozwojowe, efektywność i jakość. Kompleksowość analizy banku pozwala na sformułowanie trafnej diagnozy sytuacji i ocenę perspektyw rozwoju banku.

4. KIERUNKI ODDZIAŁYWANIA DLA ROZPROSZENIA RYZYKA

4.1. Zasady alokacji środków banku

Finansowe zaangażowanie banku wobec krajowych i zagranicznych instytucji finansowych obejmuje w szczególności:

- ❖ udzielone kredyty lub dokonane lokaty na rynku międzybankowym,
- ❖ wykonywane operacje wymiany walut (FX),
- ❖ zakupione akcje i udziały oraz certyfikaty i inne papiery wartościowe,
- ❖ przyjęte lub potwierdzone akredytywy,
- ❖ przyjęte gwarancje, awale oraz poręczenia,
- ❖ inne operacje, w których wyniku powstało zobowiązanie innej instytucji finansowej wobec banku, zwłaszcza gdy zobowiązanie takie stanowi zabezpieczenie operacji zleconej do wykonania bankowi.

Mogą być stosowane następujące limity zaangażowania finansowego banku:

- ❖ limit dla kraju,
- ❖ limit dla banku zagranicznego,
- ❖ limit dla banku krajowego.

Limity dla instytucji finansowych, w zależności od okresu zaangażowania środków, można podzielić na:

- ❖ krótkoterminowe (KT) – dla operacji o okresie zaangażowania 1 dnia roboczego, w tym: overnight, tomnext, spot, spotnext, forward forex,
- ❖ średnioterminowe (ST) – dla operacji o okresie zaangażowania do 3 miesięcy,
- ❖ długoterminowe (DT) – dla operacji o okresie zaangażowania do 3 lat.

W uzasadnionych przypadkach banki mogą ustalić limity na okresy pośrednie, np. 1 tygodnia, 1 miesiąca, 1 roku, 2 lat. Podstawowym celem ustalania limitów zaangażowania finansowego banków w zakresie lokowania środków

Bezpieczny Bank

pieniężnych w bankach i innych instytucjach finansowych jest zapewnienie zwrotu ulokowanego kapitału wraz z odsetkami w ustalonym terminie.

Polityka lokacyjna większości polskich banków opiera się na dwóch przesłankach:

- ❖ minimalizacji ryzyka przez lokowanie środków pieniężnych w bankach o dobrym standingu finansowym oraz rozpraszaniu lokat pomiędzy różne banki, instytucje finansowe itp.,
- ❖ maksymalizacji przychodów z tytułu lokat poprzez aktywne wykorzystywanie możliwych do wynegocjowania różnic w stopie procentowej.

Wysokość zaangażowania finansowego banku wobec klientów i instytucji finansowych uzależniona jest przede wszystkim od:

- ❖ sytuacji majątkowej i finansowej,
- ❖ wyniku finansowego,
- ❖ rentowności.

4.2. Limitowanie zaangażowania finansowego banku

Głównym kryterium oceny przy ustalaniu limitów mogą być dostępne wskaźniki jakości kredytowej banków zagranicznych i krajowych, sporządzane przez agencje ratingowe. Dodatkowym źródłem oceny są informacje zawarte w raportach rocznych, półrocznych i kwartalnych banków oraz dane z innych źródeł (obecnie przynajmniej kilka firm na świecie sprzedaje finansowe bazy danych banków i innych instytucji finansowych).

Ustalając limity dla poszczególnych krajów, można posłużyć się oceną agencji IBCA. Klasyfikacja IBCA przewiduje przyznanie następujących ocen w zależności od stopnia ryzyka inwestycyjnego występującego na rynkach kapitałowych poszczególnych krajów.

Ocena IBCA	Opis	Grupa ryzyka kraju
AAA	najniższy stopień ryzyka inwestycyjnego, całkowita zdolność terminowego regulowania zadłużenia, mało prawdopodobne jest wystąpienie zmian warunków ekonomicznych i finansowych zwiększających to ryzyko	I
AA	bardzo niski stopień ryzyka inwestycyjnego, całkowita zdolność terminowego regulowania zadłużenia, zmiany warunków ekonomicznych i finansowych mogą nieznacznie zwiększyć ryzyko inwestycyjne	I
A	niski stopień ryzyka inwestycyjnego, zdolność do terminowego regulowania zadłużenia jest duża, jakkolwiek niepomyślnie zmiany warunków ekonomicznych i finansowych mogą prowadzić do zwiększenia ryzyka inwestycyjnego	II

Problemy i poglądy

Ocena IBCA	Opis	Grupa ryzyka kraju
BBB	niski stopień ryzyka inwestycyjnego, zdolność do terminowego regulowania zadłużenia odpowiednia, prawdopodobne jest wystąpienie niepomyślnych zmian warunków ekonomicznych i finansowych prowadzących do wzrostu ryzyka inwestycyjnego w stopniu większym niż innych rodzajów ryzyk	II
BB	występuje możliwość zwiększenia ryzyka inwestycyjnego, istnieje zdolność terminowego regulowania zadłużenia, lecz jest wrażliwa na niepomyślnie zmiany warunków ekonomicznych i finansowych	III
B	istnieje ryzyko inwestycyjne, terminowe regulowanie spłat zadłużenia nie jest wystarczająco zabezpieczone przed niepomyślnymi zmianami warunków ekonomicznych i finansowych	IV
CCC	istnieje możliwość niedotrzymania zobowiązań, terminowe regulowanie zadłużenia jest zależne od pomyślnych warunków ekonomicznych lub finansowych	V
CC	wysoce spekulacyjny charakter zobowiązań lub duże ryzyko niewywiązania się z płatności	V
C	niewywiązywanie się z płatności	VI

W celu ustalenia kwotowych limitów zaangażowania banku w danym kraju można przyjąć bazową kwotę odpowiadającą wielkości funduszy własnych netto banku (FW).

Grupa ryzyka kraju	Sposób obliczenia kwoty limitu
I	200% FW
II	100% FW
III	50% FW
IV	20% FW
V	10% FW
VI	0

Limity operacyjne dla banków zagranicznych są ustalane przy wykorzystaniu ocen indywidualnych przyznawanych m.in. przez agencję ratingową IBCA, zawartych w publikacji „IBCA Ratings”. Rating IBCA oparty jest na badaniu standingu banku (m.in. płynność, dochodowość, struktura kapitałowa), jak i innych czynników (zarządzanie, podejmowanie ryzyka w działalności). Klasyfikacja IBCA przewiduje przyznanie następujących ocen w zależności od standingu badanego banku.

Bezpieczny Bank

4.3. Rating indywidualny IBCA

- A – bank o nieskazitelnej kondycji finansowej;
 B – bank o solidnym profilu ryzyka, bez znaczących problemów, osiągnięcia banku są podobne lub większe niż innych banków o porównywalnej wielkości i rodzaju działalności;
 C – bank o właściwym profilu ryzyka, lecz posiadający pewne problemy, które mogą zwiększyć stopień ryzyka, osiągnięcia jego są nieco mniejsze niż osiągnięcia banków o porównywalnej wielkości i rodzaju działalności;
 D – bank mający problemy w istotnych sferach działalności, kondycja finansowa banku jest poniżej przeciętnej, niewielka zyskowność, bank ma możliwość poprawienia wyników przy wykorzystaniu swoich własnych zasobów, ale w dłuższym okresie;
 E – bank z poważnymi problemami, których rozwiązanie wymaga dopływu środków z zewnątrz.

IBCA stosuje również oceny pośrednie A/B, B/C, C/D, D/E.

Dla banków zostaje utworzonych 7 grup ryzyka. Limity dla każdej z grup wyliczane są na podstawie kwoty funduszy własnych netto (FW), zgodnie z zamieszczoną niżej tabelą.

Rating indywidualny IBCA	Grupa ryzyka banku	KT (do 1 dnia)	ST (do 3 m-cy)	DT (do 3 lat)
A, A/B	I	100% FW	50% FW	15% FW
B	II	80% FW	40% FW	12% FW
B/C	III	60% FW	30% FW	9% FW
C	IV	40% FW	20% FW	6% FW
C/D	V	30% FW	15% FW	5% FW
D	VI	20% FW	10% FW	3% FW
D/E, E	VII	0	0	0

W przypadku banku nie posiadającego ratingu, kwota limitu jest obliczona na podstawie badania danych finansowych banku, zawartych w sprawozdawczości bankowej rocznej, półrocznej, kwartalnej, lub na podstawie danych publikowanych w prasie bądź almanachach bankowych. Na podstawie danych finansowych można wyodrębnić przykładowo 9 wskaźników + ocenę subiektywną.

4.4. Punktowa ocena ryzyka banku

Punktowa ocena ryzyka umożliwia ocenę bezpieczeństwa finansowego własnego banku oraz ocenę banków współpracujących.

Problemy i poglądy

Odpowiednim poziomom wskaźników przyporządkowana zostaje punktacja (rating) zgodnie z poniższą tabelą.

Wskaźnik	poziom wskaźnika	punktacja
Wskaźnik kredytów w sytuacji zagrożonej	0-5	10
	6-10	8
	11-15	6
	16-20	4
	21-25	2
Wskaźnik pokrycia działalności kredytowej kapitałem własnym	20-25	2
	26-35	4
	36-50	6
	51-70	8
	powyżej 70	9
Wskaźnik pokrycia działalności kredytowej depozytami	40-60	2
	61-80	4
	81-100	6
	101-115	8
	powyżej 115	9
Rentowność netto działalności bankowej	0-15	0
	16-25	2
	26-30	4
	31-35	6
	36-40	8
	powyżej 41	10
Stopa zwrotu z aktywów	1-1.4	2
	1.5-2.0	4
	2.1-2.9	6
	3.0-4.0	8
	powyżej 4	10
Stopa zwrotu z kapitału	5-10	2
	11-15	4
	16-20	6
	21-30	8
	powyżej 30	10
Udział kredytów w sumie bilansowej	35-40	2
	41-45	4
	46-50	8
	51-55	10
	56-60	6
	61-65	4
	powyżej 65	2

Wskaźnik	poziom wskaźnika	punktacja
Wskaźnik udziału aktywów pracujących w aktywach ogółem	0-75	2
	76-80	4
	81-85	6
	86-90	8
	powyżej 90	10
Współczynnik wypłacalności	8-9	2
	10-11	8
	12-15	10
	16-30	6
	powyżej 30	4
Ocena subiektywna wiarygodności rynkowej		od 0 do 12

Suma punktów uzyskanych w wyniku badania wyznacza poziom wskaźnika ryzyka banku (Rb).

Maksymalna liczba punktów możliwa do uzyskania przez analizowany bank wynosi 100, z tego 88 pkt. stanowi punktacja wskaźników ekonomiczno-finansowych i bezpieczeństwa, a 12 pkt. ocena subiektywna stanowiąca element uzupełniający. Ryzyko banku (Rb) maleje wraz ze wzrostem liczby punktów. W przypadku braku danych finansowych przyjmuje się zero punktów dla danego wskaźnika.

Jerzy Świdorski

Literatura

1. Baka W. i inni, *Transformacja bankowości polskiej w latach 1988-1995. Studium monograficzno-porównawcze*, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Zarządzanie i Finanse, Warszawa 1997.
2. Fedorowicz Z., *Ryzyko bankowe*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Businessu i Administracji, Warszawa 1996.
3. Rose P.S., *Zarządzanie bankiem komercyjnym*, Związek Banków Polskich, Warszawa 1997.
4. Solarz J.K., *Rozwój systemów bankowych*, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Zarządzanie i Finanse, Warszawa 1996.
5. Świdorski J., *Finanse banku komercyjnego*, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Zarządzanie i Finanse, wyd. II, Warszawa 1999.
6. *Współczesny bank*, praca zbiorowa pod red. W.L. Jaworskiego, Poltext, Warszawa 1998.

DYWERSYFIKACJA DZIAŁALNOŚCI BANKÓW

(OMÓWIENIE DYSKUSJI)

Dyweryfikacja oznacza różnicowanie działalności banków. Przekształcając swoją strukturę, rozszerzają one zakres oferowanych usług, wchodzą w nowe pola działalności. Takie urozmaicenie portfela jest szczególnie ważne dla zmniejszania ryzyka bankowego. Dlatego właśnie bliższe spojrzenie na sposoby dywersyfikacji i ich zastosowanie w praktyce jest kwestią szczególnie ważną. Poświęcono jej styczniowe seminarium Bankowego Funduszu Gwarancyjnego. Referaty opisujące dywersyfikację analizowaną w kontekście jej wpływu na bezpieczeństwo finansowe banku przedstawili: **dr Stanisław Flejterski** oraz **dr Jerzy Świdorski**. Następnie w dyskusji głos zabrali: **prof. Władysław Jaworski**, **prof. Władysław Baka**, **prof. Stanisław Kasiewicz**, **dr Jan Tober**, **Tadeusz Żywczyk**, **dr Wojciech Grabowski**.

Pojęcie dywersyfikacji nie jest jednoznaczne. **Dr S. Flejterski** przybliżył w swoim referacie różne jej warianty. Możemy mieć bowiem do czynienia z dywersyfikacją przedmiotową, czyli dokonywaną według rodzajów operacji, oraz z dywersyfikacją rynkową, czyli geograficzną. Banki mogą według nich, albo proponować nowe produkty spokrewnione, a potem także niespokrewnione, z produktem pierwotnym albo też wchodzić ze swoim produktem na nowe rynki. W bankowości na skutek tego mogą powstawać dwa alternatywne modele. Pierwszy – bliski systemowi bankowości uniwersalnej – to rozszerzenie działalności na bazie struktury jednego banku. Drugi zaś zakłada tworzenie odrębnych wyspecjalizowanych podmiotów do obsługi ściśle określonych sfer działalności. Dylemat między modelem zintegrowanym banku, czyli modelem uniwersalnej jednostki, a modelem zdeintegrowanym, czyli modelem grupy bankowej skupiającej wyspecjalizowane jednostki nie jest jednoznacznie rozstrzygnięty. **Prof. W. Baka** zauważył, że ten drugi model można uznać za dywersyfikację kapitałową. Wówczas bowiem bank przez tworzenie nowych podmiotów dokonuje różnicowania inwestycji kapitałowych. **Dr S. Flejterski** zaprezentował w tym kontekście ideę banku elastycznego, czyli jednocześnie wyspecjalizowanego i zdywersyfikowanego. Będzie mógł on efektywnie działać na wielu polach, a w razie potrzeby szybko zmieniać kierunki rozwoju. Różnicowanie lub konsolidacja będą mogły być w nim zastosowane w zależności od czynników zewnętrznych.

W odniesieniu do polskiego systemu należy zauważyć, że niedokapitalizowanie banków staje się barierą dla ewentualnego tworzenia nowych wyspecjalizowanych podmiotów. Istnieją pewne obszary zastrzeżone dla takich specjalistycznych jednostek, na przykład bankowość hipoteczna. Bank uniwersalny, chcąc rozpocząć działalność hipoteczną, musi zatem utworzyć nowy bank, co wiąże się